

משמעות החיפזון ביציאת מצרים ושאלת הגאולה הלאומית והדתית

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

שמות פרק יב

(יא) וְכָכָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְנִיכֶם חֲגוּרִים נֶעְלִיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיַדְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ
בְּחִפְזוֹן פֶּסַח הוּא לִיקוֹק:

דברים פרק טז

(ג) לֹא־תֹאכַל עָלָיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מִצֹּת לֶחֶם עֲנִי כִּי בְּחִפְזוֹן יֵצֵאתָ מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

בראשית פרק מט פסוק ד

פָּחַז כַּמִּים אֶל־תוֹתֵר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכַּבִּי אֲבִיךָ אֲז חִלַּלְתָּ יְצוּעֵי עֲלֵה:

רש"י בראשית פרק מט, ד

ומי גרם לך להפסיד? **פחז כמים** – הפחז והבהלה, אשר מיהרתה להראות כעסך,
כמים הללו הממהרים למרוצתם

רלב"ג בראשית פרק מט, ד

פחז כמים אל תותר – 'פחז' הוא מענין מהירות – וכמוהו: 'ופחזים' (שופטים ט, ד),
כי הם נמהרי לב – ולזה המשילו למים שיגרו במהירות

ישעיהו פרק נב

(יב) כִּי לֹא בְּחִפְזוֹן תֵּצְאוּ וּבְמִנוּסָה לֹא תֵלְכוּן כִּי־הֲלַךְ לִפְנֵיכֶם יְקוֹק וּמֵאֲסַפְכֶם אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל:

שמות פרק יב

(יא) וְכָכָה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְנִיכֶם חֲגוּרִים נֶעְלִיכֶם בְּרִגְלֵיכֶם וּמִקְלָכֶם בְּיַדְכֶם וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ
בְּחִפְזוֹן פֶּסַח הוּא לִיקוֹק:

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יב פסוק יא

(יא). וככה תאכלו אותו וג' ואכלתם אותו בחיפזון בבהילות יוצאי דרכים אין לי אלא
אכילתו שהיא בחפזון מנ' לרבות קיבול דמו וזריקת דמו תל' לו' וככה: ככה יכול שאני
מרבה צליתו והדחת קרביו תל' לו' ככה ככה אתו בחיפזון ואין פסח דורות בחפזון
דב' אח' אתו בחפזון ואין מצות ומררים בחפזון.

שכל טוב (בובר) שמות פרשת בא פרק יב סימן יא

ואכלתם אותו בחפזון: אבא חנן אומר משום ר' אליעזר זה חפזון שכינה, שהיה רוח אלהים חיים מממהר לעבור בארץ מצרים בחצות הלילה, ולפיכך מזהירים לאוכלו בחיפזון, ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנאמר קול דודי הנה זה בא (שה"ש ב ח), וכתוב הנה זה עומד אחר כתלינו וגו' (שם שם ט), וחפזון דישראל, היינו דכתיב ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו (שמות יא ז), כדי שלא יתעכבו מחמת הכלבים, שהיו ישראל נחפזים לצאת והיו רצים ונחפזים מבית לבית לקבץ נכסיהן, וחפזון דמצרים היינו דכתיב ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם (שמות יב לג), ואין חפזון אלא לשון בהלה, ודומה לו נחפז ללכת (ש"א כג כו), (בחפזים) [בחפזה] לנוס (ש"ב ד ד), (אדם) [ארם] בחפזם (מ"ב ז טו), וכל דומיהו:

הכתב והקבלה שמות פרשת בא פרק יב פסוק יא הרב יעקב צבי מְקַלְנֶבוּרֶג (מעקלענבורג; תקמ"ה בערך – תרכ"ה; 1865 – 1785 בחפזון. להורות על הבטחון הלבתי מסופק באל ית', בהיותם מכינים עצמם לדרך בעודם בבית הכלא

העמק דבר שמות פרשת בא פרק יב פסוק יא סיפיה דקרא פסח הוא לה', שזה טעם על מצוה זו בשביל שבאותו עת היה הקדוש ברוך הוא פוסח ומדלג על הפתחים, מש"ה המצוה לאכול כמו העומד על הדרך וממהר ומדלג(א):

דברים פרק טז
(ג) לֹא־תֹאכַל עֲלֵיו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מִצֹּת לֶחֶם עֲנִי כִּי בְחִפְזוֹן יֵצְאֶתָּה מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

רש"י דברים פרשת ראה פרק טז פסוק ג
כי בחפזון יצאת - ולא הספיק בצק להחמיץ וזה יהיה לך לזכרון. וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים, שכן הוא אומר (שמות יב, לג) ותחזק מצרים על העם וגו':

ר' יוסף בכור שור דברים פרשת ראה פרק טז פסוק ג
(ג) כי בחפזון יצאת: בחפזון מצרים, שהוכו ונחפזו, ובחפזון - ישראל שנחפזו לצאת, ולא הספיק בצקם להחמיץ, כדכתיב "ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם", למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים ותשתעבד למקום בכל - לב.

רש"י הירש דברים פרשת ראה פרק טז פסוק ג
כי בחפזון וגו'. יציאתך ממצרים היתה טבועה בחותמת ה"חיפזון הלחוצ". יד ה' כבדה על מצרים; עד כה לא ניאותו לתת לך שבתון של שלושה ימים ואף לא רגע פנוי מעבודה; עתה גירשו אותך אל החירות, וכמנהגם בכל ימי העבדות כן נהגו בך גם עתה ואף לא הניחו לך פנאי להכין לחם כראוי. כך היית עבד אפילו בשעת הגאולה. לא קנית את החירות במו ידיך אלא קיבלת אותה מאת ה' באמצעות לוחציך. לוחציך היו

בחפזון, ואתה היית בחיפזון; נוגשיך נלחצו בידי ה', ואתה נלחצת בידי נוגשיך - "ותחזק מצרים על - העם למהר לשלחם מן - הארץ כי אמרו כלנו מתים" - "כי - גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם - צדה לא - עשו להם" (שמות יב, לג ולט) - ורק ה' לבדו פעל בחירות ביום יחיד זה של ההיסטוריה האנושית. וכל זה היה למען תזכר את - יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך, כי היום הזה נועד להיות נקודת מצוא לכל מחשבותיך ומעשיך שלעתיד; ביום זה לא נהיית "אדון לעצמך", אלא מלחץ אלימות האדם עברת לרשות ה', יצאת מעבדות אדם ונכנסת לעבודת ה'.

הרב קוק בפירושו להגדה של פסח (עולת ראייה עמוד רפז):
"אמנם יציאת החפזון ביסודה היתה עצת ד', להרים מעלתם של ישראל שלא ע"פ דרך ההתפתחות הסידורית, שכל אומה מתפתחת בסדריה הטבעיים ותבא למעלתה החמרית והרוחנית לאטה, כ"א שהכחות הגדולים, הנרדמים בנפש האומה כל זמן היותם במצרים, כבושים בעני ושפלות חמרית ומוסרית, יצאו בפתע פתאום מן הכח אל הפועל, עד שנהפכו מעבדים שפלים לעם תרבותי בתרבות א-להית רבת ורמת ערך, לעם קדוש הראוי להדרכה"

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט עמוד א
דתניא: שם תזבח את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים. רבי אליעזר אומר: בערב אתה זובח, וכבוא השמש אתה אוכל, ומועד צאתך ממצרים אתה שורף; רבי יהושע אומר: בערב אתה זובח, כבוא השמש אתה אוכל, ועד מתי אתה אוכל והולך - עד מועד צאתך ממצרים. אמר רבי אבא: הכל מודים, כשנגאלו ישראל ממצרים - לא נגאלו אלא בערב, שנאמר הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה, וכשיצאו - לא יצאו אלא ביום, שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה. על מה נחלקו - על שעת חפזון; רבי אלעזר בן עזריה סבר: מאי חפזון - חפזון דמצרים, ורבי עקיבא סבר: מאי חפזון - חפזון דישראל. תניא נמי הכי: הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה - וכי בלילה יצאו? והלא לא יצאו אלא ביום, שנאמר: ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה! אלא: מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב.

רש"י מסכת ברכות דף ט עמוד א
שם תזבח את הפסח בערב כבא השמש מועד צאתך ממצרים - הרי לך שלשה זמנים שאינם שוים, בערב - כי ינטו צללי ערב, היינו לאחר חצות, שנסתלקה חמה מראש כל אדם ונטתה למערב; כבא השמש - משחשכה; מועד צאתך ממצרים - בבקר, כיצד יתקיימו כולם, - בערב - לזמן שחיטה, כבא השמש - התחלת זמן אכילה, מועד צאתך - זמן שריפה, כלומר: בבקר הוא נעשה נותר, שהגיע זמן שריפה, אלא לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב ממתנין לו עד בקר שני. עד מתי אתה אוכל - היינו כרבי עקיבא, אבל לתנא קמא עד חצות לילה הוי זמן אכילה, ותו לא, דאי לא - מאי בינייהו. הכל מודים - רבי עקיבא גופיה מודה שהלילה, מחצות ואילך, היתה שעת חפזון למצרים לשלחם מן הארץ. מערב נגאלו - נתנו להם רשות לצאת.
חפזון דמצרים - מכת הבכורים, שעל ידם נחפזו למהר לשלחם.

חפזון דישראל - לא שמעו להם לצאת עד בקר.

ישעיהו פרק נב

(יב) כִּי לֹא בַחפְזוֹן תֵּצְאוּ וּבַמְנוּסָה לֹא תִלְכּוּן כִּי־הַלֵּךְ לַפְּנֵיכֶם יִקְוֶה וּמֵאֲסִפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י ישעיהו פרק נב פסוק יב

כי לא בחפזון תצאו - מה טעם, כי הולך לפניכם ה' לנחותכם הדרך ומי ששלוחו מקדים לפניו לנחותו הדרך אין יציאתו בחפזון ובמנוסה לא תלכון - לפי שמאסיפכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף כמו ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנות ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנחלשים ואת הנכשלים וכן הוא אומר ביהושע והמאסף הולך אחרי הארון:

מלבי"ם ישעיהו פרק נב פסוק יב

(יב) כי לא בחפזון. הנחפז נחפז אל הדבר, והנס נס מן הדבר, והנה יציאת מצרים היציאה עצמה היתה בחפזון, כמ"ש (דברים טז, ג) כי בחפזון יצאת ממצרים, כי נחפזו אל הטובות הגדולות מהתגלות השכינה בעמוד אש וענן ויתר הישועות שלא השיגו עד בואם אל הר ה' חורבה. והליכתם בדרך אח"כ, היה במנוסה, כי אח"כ רדפו מצרים אחריהם. אבל לעתיד לא יהיה כן, ומפרש כי לא בחפזון תצאו כי הולך לפניכם ה', ואל מי תחפזו, הלא לא תצטרכו ללכת אחריו עד הר האלהים כי ילך לפניכם, וכן לא תלכו בדרך במנוסה מפני האויב שאחריכם, כי מאספכם יהיה אלהי ישראל, הוא ילך אחריכם כמאסף ההולך אחר המחנות ומלפני מי תנוסו:

רמב"ן שמות פרק יג פסוק כא

וראיתי באלה שמות (יט ו) רבה כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה' (ישעיה נב יב), לשעבר אני ובית דיני הייתי מהלך לפניכם, שנאמר וה' הלך לפניכם יומם, אבל לעתיד לבא אני לבדי, שנאמר (ישעיה נב יב) כי הולך לפניכם ה' ומאספכם אלהי ישראל. וסוד המדרש הזה כאשר הזכרתי, כי בגאולה הראשונה היה הקדוש ברוך הוא עמהם ביום ובית דינו עמהם בלילה, אבל לעתיד לבא תתעלה מדת בית דינו ברחמים, וה' הולך לפניכם, השם המיוחד, כי אלהי ישראל מאספם עמו, ולילה כיום יאיר כחשכה כאורה (תהלים קלט יב), כי הכל במדת רחמים מיוחדת:

קדושת לוי שמות פרשת בשלח ד"ה איתא במדרש (ר' לוי יצחק (דרברימדיקר)

מברדיטשב נולד בערך בשנת ת"ק (1740)

איתא במדרש 'כי לא בחפזון תצאו' (ישעיה נב, יב), דבמצרים הלכו בלילה ולעתיד ביום. ולכאורה יפלא מאד, דהא מקרא מלא כתיב דיצאו ביום, דכתיב (לעיל יב, מא) בעצם היום הזה כו'. אפס דרמזו שיצאו 'בלילה' שהיה חושך מהשכל, דלאו מצד זכותם יצאו, כמאמר חכמינו ז"ל (זוה"ק ח"ב קע, ב; שמו"ר כא, ז) דקטרג השר מה נשתנו כו', רק מצד רחמי השם יתברך יצאו. אמנם לעתיד יצאו 'ביום', שיאיר שכלם, שכבר יש להם

תורה שקיימו מצותיו, ומצד זכותם יגאלו. וזה שמסיים בהאי קרא (ישעיה שם)
'ומאספכם אלהי ישראל', כי מחמת זכותם אז מיחד הבורא שמו עליהם לקרוא אלהי
ישראל:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב עמוד ב
משנה. מזכירין יציאת מצרים בלילות. אמר רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים
שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות עד שדרשה בן זומא. שנאמר: למען תזכר
את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך. ימי חיך - הימים, כל ימי חיך - הלילות;
וחכמים אומרים: ימי חיך - העולם הזה, כל - להביא לימות המשיח. **גמרא.** תניא,
אמר להם בן זומא לחכמים: וכי מזכירין יציאת מצרים לימות המשיח? והלא כבר
נאמר: הנה ימים באים נאם ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ
מצרים, כי אם חי ה' אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל
הארצות אשר הדחתים שם! - אמרו לו: לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא
שתהא שעבוד מלכיות עיקר, ויציאת מצרים טפל לו. כיוצא בו אתה אומר: לא יקרא
שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך.

רש"י ירמיהו פרק ב פסוק ב
ומה הוא חסד נעוריק לכתך אחר שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין
צדה לדרך כי האמנתם בי:

ר' צדוק הכהן מלובלין - דברי חלומות אות ג
ג) חלם לי [בהיותי באיזביצא] שהיו מגלין לי איזה דברים משורש נשמתו ובכלל
הדברים היו אומרים לי כי הדור של משיח יהיה אותם הנפשות עצמן של דור המדבר
[ומשיח נשמת משה רבינו ע"ה כנזכר ברעיא מהימנא (זוהר ח"ג רמ"ו ב)] והם עצמן
אותן הנפשות של דור המבול [דגם משה רבינו ע"ה היה שם כדאיתא בזוהר (ח"ג רט"ז
ב) וכמו שאמרו בחולין (קל"ט ב) בשגם גימטריא משה] ואז השחיתו דרכם וחטא זה
נקרא בספרים חטאת נעורים וכן אמרו בהם (בראשית ח', כ"א) כי יצר וגו' מנעוריו
ותיקנו זה בדור המדבר והיה נקרא אז חסד נעורים [כנודע בסוד (משלי י"ט, כ"ב) תאות
אדם חסדון] כמו שכתוב (ירמיה ב', ב') זכרתי לך חסד נעוריק. והדור של משיח יהיה
בסוד תתחדש כנשר נעורייכי שיהיה גם כן אותו הדור של חסד נעורים שיתחדש שנית.
עד כאן תורף הדברים מה שאני זוכר עדיין: